

De veerkracht van Paaseiland

Sebastiaan Roeling

Inhoud

Inleiding	11
Dinsdagochtend, 30 april 2013: Oranje boven!	11
Woensdagavond, 1 mei 2013: Mooiaajs	12
Een verouderd beeld van Paaseiland	13
1. De introductie van natuur en cultuur	17
Paaseiland vóór de komst van de mens	17
Flora	19
Fauna	21
De Polynesische kolonisatie van Paaseiland	26
Polynesië of toch Amerika?	28
De invloed van de Paaslanders op de natuur	31
2. De eerste Europese bezoekers	41
De eerste vier ontdekkingsreizigers	41
De missionarissen	43
Antropologisch onderzoek in de negentiende eeuw	46
Katherine en William Scoresby Routledge	47
Later antropologisch onderzoek	50
Naamgeving van het eiland	52
3. De Paaslandse bevolking	55
Uiterlijk van de Paaslander	55
Tatoeages	60
De blanke kinderen van Paaseiland	63
Dieven en lichtekooien	64
De goddelijke koning en zijn adel	70
Het gezinsleven	78
Huisvesting	81
Orongo	84
Bezittingen	91
Vervoer	91
Voedingsgewoonten	93
Gedomesticeerde dieren	95
Visvangst en jacht	96
Agricultuur	98
Feesten	100
Rongorongo	106
Kalendersystemen en astronomie	114
Beroepen	117

De krijgers van Paaseiland	118
Kannibalisme	120
Ziekte en genezing	124
Sterfte en zielsvoorstelling	125
4. Moai's en Vogelmannen	133
De beeldencultus	133
Het verplaatsen van de moai's	148
De ondergang van de moai's	153
De vogelmancultus	155
De vogelkinderen	163
Het begin en einde van de vogelmancultus	164
5. Paaslandse Mythologie	167
Wereldbeeld van de Paaslanders	167
Koning Hotu Matu'a	167
De oorsprong van Hotu Matu'a en Hiva	171
Hoe de Yams uit Hiva werden gehaald	174
De architect van de koning	175
Hoe de eerste Moai naar Paaseiland werd gebracht	176
Het verhaal over Oroï	176
De dood van koningin Vakai	177
De dood van Hotu Matu'a	179
De begrafenis van Hotu Matu'a	180
De schedel van Hotu Matu'a	182
Hoe de moai's werden gemaakt	184
Hoe de moai's omvielen	185
Hoe de vishaak zijn vorm kreeg	186
De veldslag bij Poike tussen de lang-oren en kort-oren	187
De Poike veldslag nader beschouwd	190
6. Religie	193
Goden en geesten	193
Religieuze voorwerpen	196
Het scheppingsverhaal	200
Een ramp in de antieke oudheid	201
Hoe Make Make de vogels naar Paaseiland bracht	202
De geesten Tare en Rapahango	203
De steen die Vi Atua heet	203
De moai kavakava poppen van koning Tu'u Ko Iho	204
Tangaroa	206

7. De werkelijke ondergang van Paaseiland	208
Agressie van buitenaf	208
Peruaanse slavenhandelaren	209
Terugkeer naar Paaseiland	212
Dutrou-Bornier en koningin Koreto	215
Alexander Salmon en de Chileense annexatie	218
De eerste jaren na annexatie	221
Nawoord	225
Een veerkrachtige samenleving	225
Appendix I, Beknopte tijdsbalk	230
Appendix II, Koningen van Paaseiland	233
Appendix III, Paaslandse maanmaanden	237
Appendix IV, Verdeling van maanmaanden	241
Appendix V, Getallen in het Rapa Nui	242
Appendix VI, De belangrijkste planeten, sterren en asterismes	243
Appendix VII, Godenlijst op de rongorongo tablet “Atua matariri”	246
Dankbetuiging	249
Bibliografie	250

Inleiding

Dinsdagochtend, 30 april 2013: Oranje boven!

Samen met mijn vrouw en twee kinderen liep ik door de hoofdstraat van Hanga Roa, de hoofdstad van Paaseiland. Aan de andere kant van de wereld was Willem-Alexander zojuist ingehuldigd als koning der Nederlanden, veel hadden we daar echter nog niet van meegekregen. Paaseiland, een eiland in het midden van de Stille Oceaan en een van de meest afgelegen plaatsen ter wereld, hield zich niet bezig met deze voor Nederland bijzondere gebeurtenis. Toch heeft het eiland een onuitwisbare band met Nederland sinds de Hollander Jacob Roggeveen het eiland op Paaszondag 1722 ontdekte en het de naam gaf waarmee het vandaag de dag over de gehele wereld bekend staat. Vanaf het moment van deze ‘ontdekking’ hebben de megalithische beelden, bekend als moai’s, tot ieders verbeelding gesproken.

De Paaslanders begrepen niet waarom wij op 30 april bijna geheel in het oranje liepen met accenten van rood, wit en blauw. De enkele Paaslanders die hun nieuwsgierigheid niet de baas konden blijven kregen te horen dat we dit deden om toch stil te staan bij deze speciale dag. Gezien het tijdstip kregen zij waarschijnlijk als eerste buitenlanders te horen dat Nederland zojuist een nieuwe koning had gekregen.

Samen met mijn gezin liepen we richting Ahu Akivi, een platform van zeven moai’s die als enigen met hun gezicht niet landinwaarts gericht staan maar uitkijken over de onmetelijke Stille Oceaan die wij met de MS Marina hadden bevaren om hier te kunnen komen. De dagen daarvoor hadden we onder andere de petrogliefen in de grot Ana Kai Tangata, het ceremoniële centrum Orongo, de moai groeve Rano Raraku, Ahu Tongariki en het strand van Anakena bezocht. Elke archeologische vindplaats was de moeite meer dan waard om te bezoeken.

Emma, onze dochter die over enkele dagen haar vijfde verjaardag zou vieren, wist al vóór het begin van onze reis, zo kort na Paaszondag 2013, dat we op Paaseiland grote stenen beelden zouden bezichtigen. Valentijn, onze zoon van drie, was echter vast blijven houden aan het idee dat Paaseiland volledig bedekt lag met paaseieren die hij allemaal wilde gaan opeten. Ondanks het feit dat hij niet één enkel paasei had gevonden, en chocolade-eieren hebben een magische aantrekkingskracht op hem, was Paaseiland voor hem toch niet uitgelopen op een teleurstelling. Integendeel, Paaseiland was één grote ontdekking, een plaats waar hij op elke vierkante meter nog meer kon ontdekken dan in Disneyland.

Na ons bezoek aan Ahu Akivi lieten wij ons door een taxi terugbrengen naar Hanga Roa, het enige dorp op het eiland. We hadden besloten om vanaf de katholieke kerk rustig terug te lopen naar de haven. We wilden tijdens onze laatste momenten op Paaseiland ten volste genieten van de magische sfeer waarmee we omringd werden.

Nadat we de straat waren uitgelopen gingen we naar de speeltuin nabij de begraafplaats. Emma en Valentijn zaten nog maar net op de schommel toen een

klasje van zo'n vijftien kinderen kwam aanlopen. Op het grasveldje kregen ze muziekles en onze kinderen keken gefascineerd toe. Na de les mochten de kinderen nog even in de speeltuin spelen. Als snel raakten ze in gesprek met Emma en Valentijn. De jongens waren onder de indruk van de dogtag die Valentijn om zijn nek droeg. Naast zijn naam en land van herkomst bevatte deze ook de naam van het schip en ons telefoonnummer. De Paaslandse kinderen herkenden deze dogtag echter als die uit het computerspel Call of Duty voor de Sony Playstation. Het eerste contact was gelegd en kon direct een vervolg krijgen met een enthousiast spelletje tikkertje.

Na een leuke tijd in de speeltuin liepen we langs de ruwe kust en keken we uit over de Baai van Cook toen Emma ons vertelde dat ze het zó leuk vond op Paaseiland dat ze niet meer weg wilde gaan. Hoewel we ons precies hetzelfde voelden, voeren we drie kwartier later voor de laatste keer met de sloep richting ons schip. Als gezin lieten we Paaseiland echter niet achter ons, maar namen we haar mee in onze herinneringen en ons hart...

Woensdagavond, 1 mei 2013: Mooiaajs

Nog maar net had ik mijn reisverslag naast mij neergelegd toen Valentijn naar mij toe kwam rennen met zijn overhemd in zijn handen. Over enkele minuten zouden wij samen gaan dineren met Peter en Jean uit Canada, die wij aan boord tijdens een veiligheidsoefening hadden ontmoet en waar wij sindsdien regelmatig mee dineerden. Tijdens deze ontmoetingen discussieerden wij over uiteenlopende onderwerpen als immigratie in Nederland en Canada, het onder water laten lopen van onze polders en natuurlijk ons koningshuis.

Terwijl ik het overhemd van mijn zoontje dichtknoopte zei hij plots: "Papa, ik wil naar die Mooiaajs!" Nieuwsgierig naar wat hij op zo'n leeftijd al opgeslagen kon hebben in dat kleine hoofdje van hem vroeg ik: "Waar staan die Mooiaajs dan?", waarop hij antwoordde: "Paaseiland!" "En waarom wil je dan terug naar die Mooiaajs?" vroeg ik. Waarop hij met zijn beperkte woordenschat antwoordde: "Nou, omdat ik vind zo leuk die Mooiaajs!"

Dat is misschien nog wel het mooiste van Paaseiland: zonder ook maar iets te weten van dit eiland kan je toch ten volste genieten van de imposante overblijfselen die de vroege Paaslanders hebben achtergelaten. Het is echter ook een valkuil, want doordat weinig mensen inhoudelijk goed op de hoogte zijn van de daadwerkelijke geschiedenis, ontstaat er ruimte voor deels op fantasie gebaseerde verhalen die door een meerderheid vervolgens als feiten worden beschouwd.

Een verouderd beeld van Paaseiland

Het beeld dat vandaag de dag nog altijd bestaat van Paaseiland is er een van een beschaving die zijn eigen 'collapse' in gang heeft gezet. Na een korte periode van welvaart zou de bevolking zijn uitgegroeid tot wel 20.000 inwoners. Een vredelievende beschaving onder leiding van een verlichte koning resulteerde in

een periode van grote artistieke uiting. De moai's (megalithische beelden) en het hiërogliefenschrift rongorongo zijn hiervan de bekendste voorbeelden. Lang mocht deze periode echter niet duren, want al snel kwamen de Paaslanders in een neerwaartse spiraal terecht. Om de vele moai's te kunnen oprichten zouden ze hun gehele eiland hebben kaalgekapt. Nadat er op het eiland geen boom meer te vinden was verviel hun beschaving in chaos en ontstonden burgeroorlogen tussen de lang-oren en kort-oren. Uit deze chaos ontstond een vogelmancultus waarbij de meest wrede krijgers jaarlijks de heerschappij over het eiland konden winnen. Er volgde hongersnood op dit afgelegen en kale eiland. Kannibalisme vierde hoogtij en ouders zouden zelfs hun kinderen hebben vermoord om hun lust naar mensenvlees te kunnen stillen. Dit zou de situatie zijn geweest waarin Paaseiland verkeerde toen het op Paaszondag 1722 door Jacob Roggeveen werd ontdekt.

Paaseiland wordt al vele jaren gebruikt als voorbeeld voor de wereld. Als klein eilandje in de onmetelijke Stille Oceaan is het eenvoudig de vergelijking te trekken met onze kleine planeet in het onmetelijke universum. Vooral Jared Diamond is een belangrijke vertegenwoordiger van dit gedachtegoed. Hij legt een direct verband tussen de 'collapse' van Paaseiland en onze eigen hedendaagse houding ten opzichte van het milieu. Diamond vraagt zich steeds weer af of wij een zelfde ondergang tegemoet zullen gaan of dat we, lerende van het verleden, het tij nog kunnen keren en onze beschaving kunnen behoeden voor een soortgelijk lot.

In dit boek zullen we zien dat het huidige beeld van Paaseiland, volstrekt onjuist is en wij lange tijd, op basis van verkeerde aannames, de verkeerde vragen hebben gesteld.

Er hebben naar alle waarschijnlijkheid nooit 20.000 inwoners op Paaseiland geleefd en hoewel er tegenwoordig onenigheid bestaat over óf de Paaslanders überhaupt hun eiland hebben kaalgekapt is men het er over eens dat dit in ieder geval niet werd gedaan voor het oprichten van de vele moai's. Ook waren er waarschijnlijk geen grote burgeroorlogen tussen de lang-oren en kort-oren, sterker nog: er waren niet eens lang-oren en kort-oren. Hongersnood was al helemaal niet aan de orde toen Jacob Roggeveen en latere ontdekkingsreizigers het eiland bezochten. Integendeel, volgens velen van hen was het eiland zó vruchtbaar dat de Paaslanders slechts enkele dagen hoefden te werken om zich te kunnen voorzien in de primaire levensbehoeften. Ten slotte lijkt kannibalisme onbekend te zijn geweest op Paaseiland. In ieder geval bestaat er geen bewijs die de beweringen van negentiende eeuwse missionarissen hierin ondersteunen.

"Gacyen een [...] het land den naem
van 't Paasch Eyland, omdat het van ons
op Paaschdag ontdekt en gevonden is."

Jacob Roggeveen, 5 april 1722

*Bijna driehonderd jaar na de Hollandse ontdekking van
Paasceiland, spreekt dit eiland nog altijd tot de verbeelding.
Steeds meer toeristen brengen een bezoek aan het eiland om
de vele maal's (megalitische beelden) te bewonderen.*

*De spectaculaire beeldencultus van de Paaslanders wordt
vaak genoemd als oorzaak van hun ondergang. Want hebben
de Paaslanders zelf niet alle bomen op hun eiland omgekapt
om de beelden te kunnen verplaatsen? Een korte periode
van bloei zou door verkeerd gebruik van natuurlijke hulp-
bronnen worden opgevolgd door een lange tijd van chaos.
Toen Roggeveen arriveerde waren de Paaslanders hongerige
dieven, prostituees en kannibalen. Hiermee werd Paasceiland
voor milieukundigen een waarschuwing voor de gehele
aarde.*

*In deze historische etnografie toont Sebastiaan Roeling aan
dat het huidige beeld van Paasceiland en haar bewoners
volstrekt onjuist is. Ten tijde van Roggeveen verkeerde het
eiland helemaal niet in zo'n slechte staat zoals vaak wordt
voorgesteld en de Paaslanders zelf waren liefdevolle en
zorgzame mensen. Dankzij hun veerkracht is Paasceiland
geen waarschuwing, maar juist een voorbeeld voor de gehele
aarde geworden.*

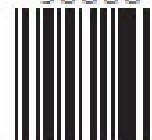

Sebastiaan Roeling is milieukun-
dige, promoveerde in de culturele
antropologie en heeft jarenlang
veldwerk verricht bij de Lacandon
Maya's van Mexico. Hij was onder
andere recensent voor het Journal
of Ecological Anthropology en
adviseur voor projecten van Unicef
België en de BBC.

ISBN 978-1-291-75160-4

90000

9 781291 751604